

RAPORT O PRZESTRZEGANIU WOLNOŚCI RELIGIJNEJ NA ŚWIECIE W 2016 r. - POLSKA

Streszczenie

Konstytucja gwarantuje wolność religijną i stanowi, że religia jest wyborem osobistym, a wszystkie kościoły i związki wyznaniowe mają równe prawa. Stosunki z Kościołem rzymskokatolickim reguluje konkordat ze Stolicą Apostolską, który przyznaje temu kościołowi przywileje, jakich nie mają inne związki wyznaniowe. Stosunki z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez rząd z ich przedstawicielami. Kodeks karny zabrania obrazy uczuć religijnych w przestrzeni publicznej, ale sądy często uchylały wyroki skazujące. Prezydent podpisał ustawy uniemożliwiające przekazywanie warszawskich nieruchomości znajdujących się w posiadaniu miasta, w tym nieruchomości należących do Żydów utraconych podczas drugiej wojny światowej, w ręce osób, do których należały przed nastaniem epoki komunizmu, oraz wygaszające roszczenia po sześciu miesiącach od przyjęcia przepisów. Jak podaje społeczność żydowska oraz inne związki wyznaniowe, zwrot majątku należnego wspólnotom religijnym nadal przebiega bardzo wolno - rozpatrzono zaledwie 73 wnioski z około 3,7 tys. oczekujących na początku roku. Prokurator umorzył śledztwo w sprawie katolickiego księdza, który w swoim kazaniu upamiętniającym rocznicę założenia jednej z narodowych organizacji politycznych, nazwał Żydów „rakim”. Minister edukacji udzieliła wypowiedzi, z której wynikało, że neguje odpowiedzialność Polaków za masowe mordy Żydów w Jedwabnem i Kielcach podczas i po zakończeniu drugiej wojny światowej, ale potem przyznała, że obu ataków dopuścili się Polacy. Rząd ogłosił plan wsparcia dla uczelni założonej przez katolickiego księdza kierującego Radiem Maryja, które było wcześniej krytykowane przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji za emisję antysemitycznych wypowiedzi.

Podczas protestów i demonstracji antyimigracyjnych często pojawiały się hasła antyislamskie i antysemityczne. Na okładce popularnego tygodnika pojawiła się ilustracja rąk trzech ciemnoskórych mężczyzn obmacujących blondynkę i tytuł „Islamski gwałt na Europie”. W sierpniu kibice piłki nożnej wywiesili na dworcu kolejowym w Łodzi transparent z antysemitycznymi hasłami i spalili kukłę Żyda. Żydowskie i chrześcijańskie budynki sakralne i prywatne były celem aktów wandalizmu.

Przedstawiciele Ambasady Amerykańskiej spotykali się z przedstawicielami rządu

i społeczności żydowskiej w celu omówienia stanu postępowań dotyczących zwrotu mienia osób prywatnych i wspólnot żydowskich oraz zwalczania antysemityzmu. Specjalny wysłannik ds. Holokaustu spotkał się z przedstawicielami rządu, aby omówić kwestie związane ze zwrotem nieruchomości oraz świadczenia socjalne dla osób, które przeżyły Holokaust. Specjalny wysłannik ds. monitorowania walki z antysemityzmem spotkał się z urzędnikami w celu omówienia sytuacji żydowskich gmin wyznaniowych, antysemityzmu oraz incydentów antymuzułmańskich. Ambasada i konsul generalny w Krakowie były sponsorami wydarzeń promujących dialog międzywyznaniowy i tolerancję religijną.

Część I. Demografia religii

Według szacunków rządu USA liczba ludności kształtuje się obecnie na poziomie 38,5 mln (dane z lipca 2016 roku). Według szacunków Rocznika Statystycznego RP, który obejmuje „wybrane” grupy wyznaniowe, 86 procent populacji jest wyznania rzymskokatolickiego. W skład pozostałych grup, łącznie liczących niespełna 5 procent ludności, wchodzi ateści, niewierzący, świadkowie Jehowy, luteranie, grekokatolicy, członkowie Kościoła zielonoświątkowego oraz Kościoła polskokatolickiego. Społeczności żydowskie i muzułmańskie szacują liczbę wiernych odpowiednio na 20 i 25 tys., choć niektóre społeczności żydowskie szacują, że może być ich nawet 40 tys. Około 10 procent muzułmanów to etniczni Tatarzy.

Część II. Przestrzeganie wolności religijnej przez władze państwowe

Ramy prawne

Konstytucja zapewnia wolność sumienia i wyznania. Stanowi, że wolność religijna obejmuje swobodę wyznawania i przyjmowania religii według własnego wyboru oraz praktykowanie jej indywidualnie lub z innymi, publicznie lub prywatnie, poprzez uprawianie kultu, modlitwę, uczestniczenie w obrzędach, praktykowanie i nauczanie. Mówi również, że wolność uzewnętrzniania religii może być ograniczona jedynie w drodze ustawy i tylko wtedy, gdy jest to konieczne do zapewnienia bezpieczeństwa państwa, porządku publicznego, zdrowia, moralności lub wolności i praw innych osób. Konstytucja stanowi, że „kościóły i inne związki wyznaniowe są równouprawnione”. Głosi też, że stosunki pomiędzy państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi opierają się na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim

zakresie. Konstytucja zaznacza, że stosunki z Kościołem katolickim będą określane umową międzynarodową zawartą ze Stolicą Apostolską i ustawą. Stosunki z innymi kościołami i związkami wyznaniowymi określają ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami.

Zgodnie z konstytucją wolność religijna obejmuje też prawo do posiadania miejsc kultu oraz wykonywania praktyk religijnych. Rodzice mają prawo do moralnego i religijnego wychowywania i nauczania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami religijnymi lub światopoglądem filozoficznym. Przewiduje ona, że religia związku wyznaniowego może być przedmiotem nauczania w szkole, przy czym nie może być naruszona wolność wyznania innych osób. Konstytucja uznaje też prawo mniejszości narodowych i etnicznych do zakładania instytucji służących ochronie tożsamości religijnej. Ustawa zasadnicza zakazuje działalności partii politycznych i innych organizacji, których program opiera się na ideologii nazistowskiej.

Kodeks karny zabrania wypowiedzi publicznych, które obrażają uczucia religijne. W przypadku naruszenia tego zakazu przepisy prawa przewidują grzywnę zwykle w wysokości 5 tys. zł lub karę do dwóch lat pozbawienia wolności.

Przepisy szczegółowe regulują stosunki 15 związków wyznaniowych z państwem, określając ich strukturę wewnętrzną, sposób działania i procedury odzyskiwania majątków. Ta grupa obejmuje: Kościół rzymskokatolicki, Polski Autokefaliczny Kościół Prawosławny, Kościół ewangelicko-augsburski (luterański), Kościół ewangelicko-reformowany, Kościół ewangelicko-metodystyczny, Kościół Chrześcijan Baptystów, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Kościół polskokatolicki, Kościół zielonoświątkowy, Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Kościół katolicki mariawitów, Kościół starokatolicki mariawitów, Wschodni Kościół Staroobrzędowy, Muzułmański Związek Religijny i Karaimski Związek Religijny. Śluby udzielane przez duchownych 11 z tych grup wyznaniowych nie wymagają rejestracji w urzędzie stanu cywilnego, przy czym Kościół katolicki mariawitów, Muzułmański Związek Religijny, Karaimski Związek Religijny oraz Wschodni Kościół Staroobrzędowy nie mają takiego prawa. Ponadto stosunki z państwem 164 zarejestrowanych związków wyznaniowych oraz pięciu organizacji religijnych ((Polskiej Rady Ekumenicznej, Polskiej Unii Buddyjskiej, Towarzystwa Biblijnego, Aliansu Ewangelicznego oraz Rady Kościołów Protestanckich) nie są uregulowane ustawowo.

Prawo zapewnia równą ochronę wszystkim zarejestrowanym związkom

wyznaniowym. Zgodnie z obowiązującym prawem przedstawiciele rządu i Kościoła katolickiego obradują na najwyższym szczeblu w Komisji Wspólnej Przedstawicieli Rządu i Konferencji Episkopatu Polski, której regularne spotkania poświęcone są relacjom Państwo-Kościół.

Związki wyznaniowe, które nie podlegają konkretnym przepisom, mogą rejestrować się w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji (MSWiA), ale rejestracja nie jest obowiązkowa. Aby zarejestrować się zgodnie z wymogami prawa, grupa musi złożyć poświadczony notarialnie wniosek wraz z danymi osobowymi przynajmniej 100 członków będących obywatelami polskimi, informacje na temat działalności grupy na terenie kraju, opis doktryny i życia religijnego, statut oraz adres siedziby, dane osobowe jej przywódców, opis roli pełnionej przez duchownych, jeśli dotyczy, a także informacje dotyczące pozyskiwania środków finansowych oraz przyjmowania nowych członków. Jeżeli ministerstwo odczuci wnioski o rejestrację, dany podmiot może odwołać się do sądu administracyjnego. Związki nierejestrowane mogą działać swobodnie bez rejestracji. Mogą one swobodnie modlić się, nawracać, publikować lub sprowadzać literaturę religijną oraz zapraszać zagranicznych misjonarzy, ale nie są uznawane na mocy prawa, dlatego nie mogą podejmować pewnych działań w imieniu związku, np. być właścicielem nieruchomości lub posiadać rachunek bankowy. 184 zarejestrowane grupy wyznaniowe uznane na mocy prawa korzystają z przywilejów niedostępnych dla grup niezarejestrowanych, takich jak pewne przywileje podatkowe (zwolnione są z opłat importowych oraz podatku od nieruchomości w przypadku swojej działalności edukacyjnej, naukowej, kulturalnej i prawnej, a ich oficjalni przedstawiciele zwolnieni są także z podatku dochodowego i od nieruchomości) i prawo nabywania nieruchomości, oraz nauki religii w szkole.

Cztery komisje nadzorują roszczenia o zwrot majątku związków wyznaniowych, po jednej dla gminy wyznaniowej żydowskiej, Kościoła luterańskiego i Kościoła prawosławnego oraz jednej łączonej dla pozostałych wyznań. Komisje działają w oparciu o ustawodawstwo umożliwiające zwrot mienia należącego do związków wyznaniowych przed II wojną światową, znacjonalizowanego w trakcie wojny lub po wojnie. Prawa dotyczące restytucji takiego mienia nie dotyczą dóbr, które władze państwowe po II wojnie światowej sprzedały lub przekazały nowym prywatnym właścicielom.

17 sierpnia prezydent podpisał ustawy uniemożliwiające przekazywanie warszawskich nieruchomości znajdujących się w posiadaniu miasta, w tym nieruchomości należących do Żydów i utraconych przez nich podczas II wojny

światowej, w ręce osób, do których należały przed nastaniem epoki komunizmu, oraz wygaszające roszczenia po sześciu miesiącach od przyjęcia przepisów, jeżeli nie zgłosi się osoba posiadająca takie roszczenia. Trybunał Konstytucyjny uznał przepisy za zgodne z konstytucją i weszły one w życie 17 września.

Zgodnie z ustawą o systemie oświaty wszystkie szkoły prowadzą naukę religii, chociaż zajęcia nie są obowiązkowe. Szkoła ma prawny obowiązek zapewnić lekcje dla każdego zarejestrowanego wyznania, jeśli przynajmniej siedmiu uczniów w szkole jest zainteresowanych takimi lekcjami. Każda zarejestrowana grupa wyznaniowa ma prawo do decydowania o programie nauczania oraz zapewnienia nauczycieli, którzy otrzymują wynagrodzenie od państwa. Uczniowie mogą ponadto zwrócić się z prośbą o udział w nieobowiązkowych lekcjach etyki zamiast religii.

Obywatele mają prawo pozwać rząd do sądu za naruszenie wolności religii przewidzianej w konstytucji, a prawo zabrania dyskryminacji lub prześladowania obywateli ze względu na ich wyznanie albo przekonania.

Polska jest stroną Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich (Osobistych) i Politycznych.

Działania podejmowane przez władze

W bieżącym roku MSWiA zarejestrowało trzy związki wyznaniowe: Kościół Chrześcijański Zoe, Wspólnotę Chrześcijańską Jordan oraz Powszechny Kościół Ludu Bożego. MSWiA odrzuciło wniosek złożony przez związek o nazwie Bóg ze względu na niespełnienie wymogów rejestracyjnych. W maju Sąd Administracyjny w Warszawie uchylił skargę złożoną przez Kościół Latającego Potwora Spaghetti, po tym jak MSWiA odmówiło jego rejestracji jako związku wyznaniowego, twierdząc, że parodiuje on religię. 13 maja grupa odwołała się od decyzji warszawskiego sądu do Naczelnego Sądu Administracyjnego. Do końca roku decyzja ostateczna nie zapadła.

Według danych MSWiA w ciągu roku komisje majątkowe rozstrzygły 73 z około 3,7 tys. spraw majątkowych oczekujących na rozstrzygnięcie. Komisja majątkowa zajmująca się mieniem gmin wyznaniowych żydowskich zakończyła w części lub całości 2715 spraw z 5554 roszczeń, które społeczność żydowska zgłosiła przed upływem terminu przypadającego na rok 2002. Komisja majątkowa zajmująca się mieniem Kościoła luterańskiego zakończyła w części lub całości 944

sprawy z 1200 roszczeń, które zostały zgłoszone przed upływem terminu przypadającego na rok 1996. Komisja zajmująca się roszczeniami Kościoła prawosławnego rozstrzygnęła częściowo lub całkowicie 264 roszczenia z 472, które zostały zgłoszone do roku 2005, a międzykościelna komisja dla pozostałych wyznań w części lub w całości rozstrzygnęła 84 z 170 spraw.

Krytycy twierdzili, że zwrot majątków związkom wyznaniowym nie rozwiązywał problemu rewindykacji mienia znajdującego się w posiadaniu prywatnych osób trzecich, oraz że wiele kontrowersyjnych i skomplikowanych spraw pozostało nierozstrzygniętych. W wielu przypadkach na gruntach, gdzie przed II wojną światową istniały cmentarze żydowskie, zniszczone w czasie wojny lub po wojnie, powstały budynki i osiedla. Społeczność żydowska nieustająco skarży się na wolne tempo zwrotu mienia żydowskiego.

Rząd oświadczył, że przepisy przyjęte w sierpniu, które umożliwiają odmowę zwrotu przedwojennym właścicielom nieruchomości wykorzystywanych w Warszawie na cele publiczne oraz wygaszają roszczenia po sześciu miesiącach od wejścia przepisów w życie mają na celu położenie kresu nieuczciwym praktykom związanym z handlem roszczeniami byłych właścicieli nieruchomości. Krytycy tych przepisów, w tym prawnicy i członkowie społeczności żydowskiej, twierdzą, że nie przewidują one sprawiedliwej rekompensaty dla byłych właścicieli, którzy utracili nieruchomości w wyniku II wojny światowej i komunistycznej nacjonalizacji. Światowa Organizacja Restytucji Mienia Żydowskiego (WJRO) wydała oświadczenie, w którym wyraziła rozczarowanie decyzją Trybunału Konstytucyjnego uznającą przepisy za zgodne z konstytucją i po raz kolejny zaapelowała do rządu o stworzenie narodowego programu restytucji mienia prywatnego.

W kwietniu rząd zlikwidował powołaną w 2013 roku międzyresortową Radę do spraw Przeciwdziałania Dyskryminacji Rasowej, Ksenofobii i związanej z nimi Nietolerancji, twierdząc, że była ona „nieskuteczna”. Rzecznik Praw Obywatelskich Adam Bodnar stwierdził, że decyzja ta jest „godna pożałowania”, dodając, że „rada jest niezbędna w dobie coraz większej liczby ataków o podłożu rasistowskim i rosnącej ksenofobii”. Zadaniem rady nie było konkretnie zwalczanie dyskryminacji lub nietolerancji wobec mniejszości religijnych, ale w wielu przypadkach religia i pochodzenie etniczne były ze sobą ściśle powiązane. We wrześniu MSWiA zlikwidowało mały zespół ds. praw człowieka odpowiedzialny za monitorowanie incydentów rasistowskich i ksenofobicznych w kraju. Według ministerstwa zadania związane z monitoringiem zostały przejęte przez inne jednostki w ministerstwie.

W czerwcu prokuratura w Warszawie zawiesiła śledztwo w sprawie z 2015 roku dotyczącej pojawiającej się w Internecie mowy nienawiści wobec syryjskich uchodźców, kiedy to niektórzy internauci sugerowali, że uchodźców należy umieścić w byłych hitlerowskich obozach koncentracyjnych i dokonać ich eksterminacji. Prokuratorzy oświadczyli, że nie byli w stanie zidentyfikować autorów tych wypowiedzi, ale organizacja pozarządowa Stowarzyszenie przeciw Antysemityzmowi i Ksenofobii Otwarta Rzeczpospolita stwierdziło, że prokuratora mogła podjąć większy wysiłek na rzecz identyfikacji sprawców np. dzięki współpracy z Facebookiem.

We wrześniu Prokuratora Okręgową w Białymstoku umorzyła postępowanie przeciw katolickiemu księdzu Jackowi Międlarowi w związku z kazaniem wygłoszonym przez niego w kwietniu podczas obchodów 82. rocznicy Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR). Podczas wygłoszonego w białostockiej katedrze kazania, które poprzedziło marsz ONR pełen antyimigranckich haseł, Międlar nazwał Żydów „nowotworem, który przetoczył się przez Polskę”. Prokuratorzy uznali, że kazanie księdza Międlara nie zawierało mowy nienawiści, gdyż nie stygmatyzowało konkretnej narodowości a duchowny „odwoływał się do treści historycznych i biblijnych oraz podawał przykłady złych zachowań społeczności żydowskiej z czasów niewoli egipskiej i ogólnie czasów współczesnych”. Zwierzchnicy Kościoła katolickiego przeprosili za umożliwienie ONR skorzystania z katedry. Kościół poinformował, że po kwietniowym kazaniu zabronił księdzu Międlarowi publicznego wypowiedzania się.

W wywiadzie telewizyjnym udzielonym w lipcu minister edukacji Anna Zalewska użyła słów, z których wynikało, że neguje odpowiedzialność Polaków za masowe mordy Żydów w Jedwabnem i Kielcach podczas i po zakończeniu II wojny światowej. Organizacje żydowskie i inne grupy, m.in. nauczyciele, protestowali przeciw wypowiedzi minister, nazywając ją „próbą fałszowania historii”. Niektórzy domagali się jej dymisji. Przedstawiciele rządu, np. minister spraw zagranicznych Witold Waszczykowski, uznał jej wypowiedź za niefortunną i błędnie zrozumianą. W kolejnym wywiadzie, który został opublikowany w mediach, minister Zalewska powiedziała, że obu ataków dopuścili się Polacy.

W sierpniu rząd przesłał do parlamentu projekt przepisów, zgodnie z którymi „kto publicznie i wbrew faktom przypisuje Narodowi Polskiemu lub Państwu Polskiemu odpowiedzialność lub współodpowiedzialność za popełnione przez III Rzeszę zbrodnie nazistowskie, podlega karze grzywny lub karze pozbawienia wolności do lat 3”. Przedstawiciele rządu oświadczyli, że przepisy te mają na celu

przeciwdziałanie używaniu w przestrzeni publicznej takich wyrażen, jak „polskie obozy śmierci lub polskie obozy koncentracyjne” zamiast „obozów koncentracyjnych w okupowanej Polsce podczas II wojny światowej”, gdyż wyrażenia takie zaprzeczają prawdę historyczną i narażają na szwank dobre imię kraju. Pod koniec roku projekt ustawy został przesłany do parlamentu.

Według relacji medialnych 29 stycznia rząd ogłosił plan udzielenia wsparcia finansowego prywatnej uczelni założonej przez ojca Tadeusza Rydzyka, który jest szefem katolickiej rozgłośni Radio Maryja. Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji krytykowała wcześniej Radio Maryja za emisję antysemickich wypowiedzi. Rząd rzekomo planował przekazać 20 mln złotych (4,8 mln dolarów) prowadzonej przez niego w Toruniu Wyższej Szkole Społecznej i Medialnej, która kształci studentów w dziedzinie dziennikarstwa i w innych obszarach. Pod koniec roku źródła medialne podały informację, że rząd nie przyznał uczelni środków mimo wielokrotnych publicznych deklaracji wsparcia.

W lipcu lider Nowoczesnej, Ryszard Petru, który nie jest Żydem, otrzymał napisany odręcznie list zawierający obsceniczne treści i groźbę śmierci na tle antysemickim, podpisany przez „Snajpera”. Policja nie zajęła się tą sprawą, gdyż Petru nie złożył oficjalnego zawiadomienia.

W niższej i w wyższej izbie parlamentu oraz w wielu innych budynkach publicznych, m.in. w salach lekcyjnych w państwowych szkołach, nadal wiszą krzyże.

Podczas obchodów Dnia Niepodległości 11 listopada Jarosław Kaczyński - lider rządzącej w Polsce partii Prawo i Sprawiedliwość - stwierdził, że europejska cywilizacja ma chrześcijańskie korzenie, a Polska musi być silna w silnej Europie. Zacytował swojego nieżyjącego brata Lecha Kaczyńskiego, który powiedział, że „że cywilizacja chrześcijańska jest najbardziej sprzyjającą człowiekowi spośród wszystkich, jakie się pojawiły się w historii”.

19 kwietnia prezydent Andrzej Duda uhonorował żydowskich bojowników biorących udział w powstaniu w getcie warszawskim podczas II wojny światowej, nazywając ich „bohaterami, którzy chcieli walczyć o wolność”. 4 lipca prezydent Andrzej Duda i Naczelny Rabin Polski wzięli udział w obchodach 70. rocznicy pogromu kieleckiego - najtragiczniejszego w skutkach przejawu przemocy wobec Żydów po drugiej wojnie światowej - podczas którego około 42 osoby zginęły a 40 zostało rannych, a większość z nich było Żydami. Podczas ceremonii prezydent

oświadczył, że w Polsce nie ma miejsca dla antysemityzmu.

W marcu prezydent Duda odwiedził finansowane przez rząd Muzeum Historii Żydów Polskich Polin, gdzie stwierdził, że powinien je odwiedzić każdym młody człowiek, turysta, mieszkaniec Warszawy i obcokrajowiec. Powiedział, że wystawa prezentuje „Rzeczpospolitą przyjaciół” i że narody polski i żydowski żyły ze sobą przez 900 lat.

Rząd finansował wymiany pomiędzy polskimi uczestnikami i amerykańskimi i izraelskimi Żydami, wspierające dialog na temat restytucji, Holokaustu i kwestii międzywyznaniowych.

Polska należy do Międzynarodowego Stowarzyszenia Pamięci o Holokauście.

Część III. Postawy społeczne a poszanowanie wolności religijnej

Według raportu Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie dotyczącego przestępstw z nienawiści za rok 2015, czyli ostatni rok, za który dostępne były dane, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odnotowało 50 antysemickich przestępstw i incydentów motywowanych nienawiścią w porównaniu z 39 w 2014 roku, 42 antymuzułmańskie przestępstwa z nienawiści i 12 takich przestępstw skierowanych przeciwko chrześcijanom, w porównaniu z 14 w 2014 roku. W 2015 roku rząd odnotował 44 akty wandalizmu przeciwko żydowskim obiektom sakralnym, 27 przeciwko muzułmańskim, 12 przeciwko chrześcijańskim i innych religii. Prokuratura Krajowa podała, że w pierwszym półroczu 2016 roku prowadziła dochodzenie w sprawie 102 przestępstw z nienawiści wobec Żydów (w analogicznym okresie 2015 roku odnotowano ich 142), 252 przestępstwa tego typu wobec muzułmanów (69 w analogicznym okresie 2015 roku) i 23 wobec chrześcijan (22 w analogicznym okresie 2015 roku).

26 czerwca około 20 osób usiłowało zakłócić procesję religijną grekokatolików z lokalnej katedry na cmentarz wojskowy, której celem było upamiętnienie ukraińskich żołnierzy walczących za kraj w latach 1918-1920. 27 czerwca policja postawiła 20 osobom zarzuty zakłócania publicznych praktyk religijnych, za co grozi do dwóch lat pozbawienia wolności. 16 grudnia przemyska prokuratura oskarżyła 19 osób o umyślne zakłócanie publicznie wykonywanego aktu religijnego przez grekokatolików. Oskarżonym grozi do trzech lat pozbawienia wolności.

2 kwietnia około 12 kobiet zakłóciło przebieg mszy w kościele katolickim, podczas której odczytywany był list biskupów nawołujący do całkowitego zakazu aborcji.

Według ankiety Pew Research Center opublikowanej w czerwcu 66 procent populacji miało negatywne nastawienie do muzułmanów; rok wcześniej było to 56 procent. Z ankiety wynika, że 24 procent respondentów postrzega negatywnie Żydów.

19 sierpnia 50 kibiców Widzewa Łódź wywiesiło na kolejowym wiadukcie na dworcu w Łodzi transparent o treści „19.08 - dziś są Żydów imieniny. Niech się palą...”, po czym następował wulgaryzm. Następnie kibice spalili trzy kukły Żydów zwisające z mostu. Organy ścigania prowadziły śledztwo, ale do końca roku nie postawiły żadnemu z kibiców zarzutów.

W okresie styczeń-kwiecień odbyło się co najmniej pięć marszy skierowanych przeciwko imigrantom, na których pojawiały się transparenty i hasła antymuzułmańskie i antysemitki. Zorganizowane zostały przez różne grupy, np. ONR i Ruch Narodowy, zrzeszający kilku parlamentarzystów. Marsze odbyły się w wielu miastach, m.in. Białymstoku, Górze Kalwarii, Białej Podlaskiej, Warszawie i Łodzi. Liczba uczestników wahała się od kilkudziesięciu do kilkuset i tysięcy w Warszawie. Religia i etniczność są ze sobą blisko powiązane, dlatego wiele z tych incydentów trudno było przypisać do jakiejś kategorii wyłącznie w oparciu o tożsamość religijną.

28 stycznia sąd we Wrocławiu rozpoczął proces mężczyzny, który spalił kukłę ortodoksyjnego Żyda podczas zorganizowanego w listopadzie 2015 roku we Wrocławiu marszu przeciw imigrantom. Oskarżono go o publiczne nawoływanie do nienawiści na tle religijnym. 21 listopada sąd skazał go na 10 miesięcy pozbawienia wolności, mimo że prokurator domagał się 10 miesięcy prac społecznych. Pod koniec grudnia mężczyzna odwołał się od wyroku.

W czerwcu wrocławska prokuratura oskarżyła szefową dolnośląskiej brygady ONR Justynę Helcyk o nawoływanie do nienawiści przeciw muzułmanom i mniejszościom rasowym podczas jej przemówienia na zorganizowanej w grudniu 2015 roku we Wrocławiu demonstracji „W obronie chrześcijańskiej Europy”. Zdaniem prokuratora przemowa Helcyk zachęcała do motywowanej religijnie i etnicznie nienawiści wobec muzułmanów i mniejszości rasowych.

17 lutego komentator Radia Maryja Stanisław Michalkiewicz powiedział na

antenie, że „żydowskie lobby chce ukraść Polsce 65 mld dolarów”. 7 lipca Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji wysłała do prowincjała Redemptorystów w Warszawie, którzy są właścicielami Radia Maryja, list krytykujący radio za emisję antysemitów wypowiedzi i zwróciła się do niego z prośbą o zaprzestanie propagowania treści antysemitów i o charakterze dyskryminacyjnym. Michalkiewicz kontynuował swoje antysemitów wypowiedzi. Na przykład 20 października powiedział „dziś złośliwi Żydzi zrozumieli, o co chodzi, i przemienili się w liberałów”.

W listopadzie na okładce tygodnika „wSieci” pojawiła się ilustracja przedstawiająca ręce trzech ciemnoskórych mężczyzn obmacujących blondynkę owiniętą flagą Unii Europejskiej. Tytuł brzmiał „Islamski gwałt na Europie”. W artykule z okładki opisano serię napaści seksualnych na setki kobiet w Kolonii w sylwestra 2015 roku. Krytycy potępili okładkę w mediach społecznościowych, a wiele międzynarodowych gazet, w tym „The Washington Post” i brytyjski „The Guardian”, uznało ją za „bardzo prowokacyjną” i „wyraźnie podżegającą”. Organizacja pozarządowa Carnegie Europe stwierdziła, że okładka „jest odzwierciedleniem radykalizacji polskiej debaty publicznej w miesiącach, w których doszło do kryzysu uchodźczego”.

Takie ugrupowania jak Młodzież Wszechpolska, Narodowe Odrodzenie Polski, Red Watch, oraz Krew i Honor nadal wyrażały antysemitów opinie, ale władze nie były w stanie powiązać żadnej z nich z konkretnymi aktami przemocy lub wandalizmu. Według świadków 16 sierpnia członkowie ONR przemaszzerowali przez Białystok, skandując „A na drzewach zamiast liści będą wisieć syjoniści”. 28 września białostocka prokuratura poinformowała, że zakończyła dochodzenie w sprawie incydentu, twierdząc, że materiały wideo nie potwierdzają, że okrzyki wznoszono podczas tej demonstracji.

W marcu „The New York Times” podał, że niektórzy polscy Tatarzy obawiają się nastrojów antymuzułmańskich w kontekście imigrantów i kiedy politycy przedstawiają Islam jako zagrożenie dla kraju. W artykule podano, że Tatarzy obawiają się też rosnącej liczby muzułmanów przybywających z innych krajów. W artykule pojawiła się wypowiedź Dżemila Gembickiego - opiekuna meczetu w Kruszynianach, który powiedział „Obawiamy się, że duża grupa muzułmanów z innych krajów może sprawić, że utracimy tradycję polskich Tatarów”. Tatar Tomasz Miśkiewicz, który jest muftim Polski, powiedział, że „Polska nie jest gotowa na imigrantów”.

Polska Rada Chrześcijan i Żydów nadal regularnie organizuje konferencje i obchody mające zachęcać do tolerancji i zrozumienia, podobnie jak komisja dwustronna ds. dialogu katolicko-prawosławnego. W marcu w Gnieźnie odbył się X Zjazd Gnieźnieński, w którym udział wzięło około 500 przywódców religijnych z kraju i ze świata, polityków, naukowców oraz przedstawiciele licznych wspólnot chrześcijańskich, żydowskich i muzułmańskich.

17 stycznia Kościół katolicki obchodził XIX Dzień Judaizmu, w ramach którego w całym kraju odbyło się wiele imprez, m.in. spotkania, wykłady w szkołach, pokazy filmów i wystawy. Główne obchody rozpoczęły się od modlitwy chrześcijan i Żydów na symbolicznym grobie rabina Zvi Hirsza Kaliszera na toruńskim cmentarzu żydowskim, w której udział wziął biskup Andrzej Suski z diecezji toruńskiej, biskup Mieczysław Cisło - przewodniczący Komitetu Konferencji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Judaizmem - oraz naczelny rabin Polski Michael Schudrich.

Polska Rada Ekumeniczna, która zrzesza siedem największych kościołów chrześcijańskich poza Kościołem katolickim, organizowała konferencje i prowadziła dialog międzywyznaniowy. W grudniu rada zorganizowała międzynarodową konferencję ekumeniczną poświęconą „zadaniom kościołów” w kontekście pojednania w związku z kryzysem uchodźczym, w której udział wzięli przedstawiciele kościołów z Ukrainy, Białorusi, Niemiec i Polski. 21 września prezes Polskiej Rady Ekumenicznej biskup Jerzy Samiec wraz z przedstawicielami buddystów, muzułmanów i Żydów oraz należących do rady kościołów chrześcijańskich podpisał apel o „pokój na świecie, pokój niezależny od poglądów, pochodzenia czy religii”.

26 stycznia Kościół katolicki obchodził XVI Dzień Islamu, aby propagować pokój między religiami. Wydarzenie noszące nazwę „Chrześcijanie i muzułmanie zjednoczeni przeciw przemocy na tle religijnym” obejmowało wykłady, czytania z Biblii i Koranu oraz modlitwy. W wydarzeniu uczestniczyli przewodniczący Komitetu Konferencji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Religiami Niechrześcijańskimi biskup Romuald Kamiński, arcybiskup warszawsko-praski Henryk Hoser oraz przewodniczący Muzułmańskiego Związku Religijnego Tomasz Miśkiewicz.

W styczniu osoby ocalałe z Holokaustu, politycy i przywódcy religijni zebrali się w celu upamiętnienia Międzynarodowego Dnia Pamięci o Ofiarach Holokaustu i 71. rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego Auschwitz-Birkenau.

12 kwietnia żydowska organizacja studencka Hillel International ogłosiła otwarcie swojego pierwszego polskiego oddziału w Warszawie. 7 czerwca organizacja zajmująca się ochroną praw żydów American Jewish Committee ogłosiła, że w Warszawie otworzy swoją nową siedzibę w Europie Środkowej.

Miały miejsce akty wandalizmu, których celem było mienie związane z instytucjami chrześcijańskimi i żydowskimi. W lutym nieznanymi sprawcami zniszczyli ponad 10 nagrobków na cmentarzu żydowskim w Gdańsku. W kwietniu prokurator rejonowy skierował akt oskarżenia przeciwko dwóm osobom, które w listopadzie 2015 roku zniszczyły 24 nagrobki na cmentarzu żydowskim w Bielsku-Białej.

W lutym trzech nastolatków uszkodziło kilka rzeźb w kościele katolickim w Zabrze i próbowało w budynku wzniecić pożar. W czerwcu Sąd Rejonowy w Lipsku skazał 18-letniego mężczyznę na rok pozbawienia wolności (w zawieszeniu na trzy lata) za dopuszczenie się aktu wandalizmu w kościele katolickim w Iłży w czerwcu 2015 roku.

W styczniu władze Grodziska Mazowieckiego podjęły kroki mające na celu ochronę historycznego cmentarza żydowskiego poprzez podpisanie umowy dzierżawy gruntu z właścicielem nieruchomości, firmą Futura G.M., na mocy której firma nie będzie budować tam osiedla mieszkaniowego. Władze lokalne oświadczyły, że zamierzają odnowić i chronić cmentarz, aby „zapewnić szacunek pochowanym tam osobom”.

W grudniu jedna z katowickich bibliotek publicznych przeprowadziła jednodniowy projekt „Ludzka biblioteka”, w ramach którego w celu propagowania tolerancji religijnej zróżnicowana grupa ochotników, w tym jeden imam, m.in. opowiadała swoje historie gościom, którzy mogli je „wypożyczyć” jak książki. Imam powiedział mediom, że „ma nadzieję, że ludzie, których spotkał, zmienili swoje negatywne poglądy na temat Islamu i innych kultur”.

Część IV. Działania podejmowane przez rząd USA

Ambasador oraz pracownicy Ambasady Amerykańskiej i Konsulatu Generalnego w Krakowie oraz odwiedzający Polskę przedstawiciele Departamentu Stanu spotykali się z przedstawicielami instytucji rządowych, tj. Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Skarbu oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji, a także Kancelarii Prezydenta, parlamentu i władz Warszawy w celu omówienia stanu postępowań dotyczących zwrotu mienia prywatnego i komunalnego wspólnotom

religijnym i przedstawicielom mniejszości religijnych. W marcu i październiku specjalny wysłannik ds. Holokaustu spotkał się w Warszawie z przedstawicielami władz w celu omówienia restytucji mienia prywatnego i komunalnego oraz świadczeń dla osób ocalałych z Holokaustu. Ambasada i Konsulat Generalny nadal regularnie monitorują przestrzeganie wolności religijnej oraz stosunki międzywyznaniowe.

Ambasador a także pracownicy ambasady i konsulatu spotykali się z przedstawicielami lokalnej społeczności żydowskiej oraz wiodącymi postaciami społeczności chrześcijańskiej i muzułmańskiej, a także działającymi w Polsce organizacjami pozarządowymi w celu omówienia zwrotu mienia osób prywatnych i wspólnot wyznaniowych oraz działań na rzecz zwalczania nastrojów antysemitycznych i antymuzułmańskich.

We wrześniu specjalny wysłannik Departamentu Stanu ds. monitorowania i zwalczania antysemityzmu spotkał się ze społecznością żydowską w Warszawie, przedstawicielami Kancelarii Prezydenta i osobami kierującymi organizacjami pozarządowymi w celu omówienia sytuacji żydowskich gmin wyznaniowych oraz kwestie związane z antysemityzmu i incydentami antymuzułmańskimi.

Ambasada nadal organizowała programy wymiany, prowadziła spotkania ze studentami i udzielała grantów na rzecz promowania wolności religijnej i tolerancji. Ambasada podpisała umowę o współpracy z Muzeum Historii Żydów Polskich Polin dotyczącą współadministrowania programem szkoleniowym dla nauczycieli dot. Holokaustu, w ramach którego co roku do USA wysyłanych jest pięciu polskich nauczycieli na szkolenie sponsorowane przez Association of Holocaust Organizations. Ambasada była też partnerem muzeum podczas wystawy prac amerykańskiego artysty inspirowanych drewnianymi synagogami w Polsce. Ambasada zapewniła finansowe i organizacyjne wsparcie przy organizacji festiwalu kultury żydowskiej w Warszawie, Krakowie i Białymstoku oraz festiwalu filmów żydowskich w Warszawie. Konsulat generalny zapewnił finansowe wsparcie dla międzynarodowego programu realizowanego w ramach Żydowskiego centrum Auschwitz ds. zapobiegania ludobójstwom i prześladowaniom religijnym oraz Muzeum Galicja. Konsulat udzielał także wsparcia w procesie koordynacji edukacyjnych programów dla pracowników Państwowego Muzeum Auschwitz-Birkenau.